

PHILOSOPHIAE

APPLICATAE

PRACTICAE

PARS II.

IVS NATVRAE.

PROLEGOMENA

IVRIS NATVRAE.

§. 90.

Quid
ius na-
turae?

Ius naturae est scientia legum naturalium, seu disciplina leges ope naturalis rationis cognitae de rebus appetendis & fugiendis tradens. Alias alii afferunt definitiones, sed passim verbis solum discrepantes.

§. 91.

Quid
offici-
um?

Officii nomine venit omnis actio legibus conformis. Patet ergo, nec officium sine lege & obligatione concipi posse, nec officium facere agentem, quod lex non praecipit.

§. 92.

Quid
officia
perfecta
& im-
perfecta?

Quemadmodum obligationes, ita & officia duplicis sunt generis: alia *perfecta*, alia *imperfecta*. Officia perfecta dicuntur, ad quae homo ita obligatur, ut cogi possit; ut solutio contracti aeris alieni: officia imperfecta, ad quae sine coactione obligatur; ut donatio eleemosynae.

§. 93.

§. 93.

Officia iterum alia sunt *absoluta*, alia *hypo-* Quid
thetica. Officium absolutum seu connatum absolu-
 est, quod ex ipsa natura humana fluit, sine ta &
 facto aliquo; vt: neminem laede. Offici- hypo-
 um hypotpeticum seu contractum, quod ex thetica?
 aliquo facto fluit & pendet; vt: noli furari.

§. 94.

Quoniam porro homo considerari po- Quotu-
 test tum relate ad Deum, tum relate ad se plicia
 ipsum, tum relate ad alios: patet officia alia homi-
 hominis erga Deum, alia erga se ipsum, alia nis offi-
 erga homines ceteros esse. cia?

§. 95.

De fatiis iuris naturae primis tempo- Quae
 ribus addi hic nil potest; siquidem, quae su- fata iu-
 pra (§. 4. & seqq.) generatim de philosophia ris na-
 practica attulimus, ad ius naturae quoque turae
 pertinent. olim?

§. 96.

Restauratis recentiore aevo reliquis sci- Quae
 entiis, etiam de reformanda ethica seu phi- recenti-
 losophia practica cogitatum est: atque etsi ore ae-
 complures alii in concinnando systemate iu- uo?
 ris naturae elaborarunt, principem tamen
 locum *Hugo Grotius* meretur: hunc secutus
Hobbesius (§. 50. Log.), *Cumberlandus*, *Pufen-*
dorffius & alii.

§. 97.

Insignem consecutus est hac aetate lau- Quae
 dem *Wolffius*, opere suo de iure naturae, nostra
 quo officia hominis methodo scientifica per- aetate?
 tractauit: hac hodie iam non solum omnes
 totius Germaniae, sed etiam plures aliarum re-
 gionum Academiae vtuntur. C §.

§. 98.

Quae
lis de
primo
princi-
pio cog-
noscen-
di?

Acris iam inde ab exortu huius scientiae fuit inter doctos disputatio, de primo iuris naturae *principio cognoscendi* (§. 367. Ont.); certatum nempe, an propositio aliqua vniuersalis detur, ex qua velut fonte omnia hominum officia speciatim, euidenter deduci possint: & quae illa potissimum sit? sumserunt *alii* fines rerum a Deo creatarum pro primo principio: *alii* conseruationem, perfectionem sui, socialitatem, beneuolentiam erga omnes, perfectionem aliorum, cultarum gentium consensum: *alii* propriam utilitatem, naturalem cupiditatem & potentiam: *alii* denique alia, quae enumerare omnia hoc loco non possumus.

§. 99.

Quod
eligen-
dum?

Etsi non putemus ad essentiam scientiae alicuius requiri, vt omnia illius dogmata ex vnico principio aut axiomate deduci & probari possint, quod ex disciplinis mathematicis manifestum est: nos tamen illud pro praecipuo habemus *de finibus rerum creatarum*: aliis praeterea quibuscunque propositionibus, sed omnino certis, ad stabilienda hominum officia vsuri.

§. 100.

Quae
prima
propo-
sicio?

Est proinde fundamentum generalissimum omnium officiorum sequens propositio: *Quaecumque actiones liberae ex finibus rerum a Deo creatarum necessario fluunt, faciendae: quaecumque bis finibus repugnant, omittendae: quaecumque nec necessario ex iis fluunt, nec illis repugnant, permittendae sunt*: propositio manifeste vera & certa omnibus, qui sana vtuntur ratione.

C.A.

CAPVT I.

DE OFFICIIS ERGA DEVM.

§. 101.

Prinzipium generalissimum officiorum, quae Deo debent homines, est *manifestatio perfectionum diuinarum*; etenim, cum finis mundi conditi sit illa ipsa perfectionum diuinarum manifestatio & diuinae gloriae illustratio (§. 770. Theol.), ad eam promouendam omnes homines allaborare debent; igitur ea facere, sine quibus obtineri nequit, & omittere, quae illi aduersantur.

Quod
funda-
men-
tum
officio-
rum
homi-
nis erga
Deum?

§. 102.

Omnes homines ad veram certamque *Dei* & eius attributorum *cognitionem* acquirendam obligantur; finis enim conditi mundi diuinarum perfectionum manifestatio est: aberrabit autem necessario ab hoc scopo, qui aut perfectiones Dei omnino ignorauerit, aut alias huic enti tribuerit, quam quae cum illius natura & essentia consistere possint; connitendum igitur cuilibet est; vt veram de Deo cognitionem, siue rationis siue reuelationis ductu, acquirat (Cap. II. & seqq. Theol.).

Quod
pri-
mum
offici-
um?

§. 103.

Deum *amore* eoque *summo* complecti debemus; Deus enim non solum ens perfectissimus (§. 727. Theol.), sed & beneficentissimus (§. 744. Theol.) est: ex cognitione autem perfectionum & memoria beneficiorum

Quod
alte-
rum?

rum necessario oritur amor, perfectionum & bonitatis magnitudini respondens; Deum ergo summo amore complecti debemus: h. e. ex toto corde, ex tota anima, ex omnibus viribus.

§. 104.

Quod
terti-
um?

Deum *reuereri* & timere *filiali timore* debemus; ex sincero enim amore necessario nascitur cura & sollicitudo, ne aliquid agamus, quod ei displiceat, aut omittamus, quod placeat: quae sollicitudo, cum reuerentia aut timor filialis dicatur, patet nos ad reuerendum & timendum Deum obligari. Sed hoc ipso simul *timor seruilis*, solum ex comminatione poenarum ortus, a cultu diuino excluditur; etsi ceterum in republica necessarius sit.

§. 105.

Quod
quar-
tum?

Summa in Deo *fiducia* ponenda, in eiusque voluntate penitus conuiescendum est; mundus enim Dei sapientia & prouidentia administratur (§. 784. Theol.); spem igitur firmam habere merito debemus, eum ita omnia disponere, vt nihil nobis desit, quod ad veram felicitatem acquirendam & conseruandam necesse est, verbo: summa in eo fiducia ponenda. Igitur sapientissimis quoque illius consiliis nos totos permittere, iustissimis mandatis subiicere, item patienter, moderate & tranquille ferre debemus, quae constituit.

§. 106.

§. 106.

Deus ab hominibus est *inuocandus*; ete- Quod
nim Deus omnia nobis bona largiri, atque quin-
mala auertere & potest & vult: lege autem tum?
naturae ad bona nobis exoptanda, & mala
auertenda obligamur; mediis ergo quoque
ad id consequendum vti, h. e. cor & men-
tem ad Deum eleuare, opemque illius im-
plorare debemus. Atque his *inuocatio Dei in-*
terna continetur.

§. 107.

Externus quoque *cultus* Deo est exhiben- Quod
dus; equidem 1. cum totus homo a Deo pe- sex-
nitus pendeat, illique sit subiectus, patet tum?
eum non tantum internis, sed etiam exter-
nis actionibus ad illustrandam Dei gloriam
obligari: sed praeterea 2. cultus externus
efficacissimum est medium, tum ad conser-
uandum internum Dei cultum in nobis, tum
ad excitandum in aliis; igitur ad cultum ex-
ternum Deo exhibendum, ad *preces*, ad *sup-*
plicationes, ad *gratiarum actiones*, & alias publi-
cas animi testimonificationes obligamur.

§. 108.

Etsi ratio & lex naturalis cultum exter- An ius
num perinde ac internum Deo exhibendum natu-
demonstrat: modum tamen, locum, tempus rae mo-
speciatim non definit; reuelatione igitur ho- deter-
minibus opus fuisse intelligis, vt modus tem- minat?
pusque discerent, quibus Deus se coli vellet.

§. 109.

Ex iis, quas adhuc stabiliuimus, propo- Qui
C 3 fitio- Officiis

erga
Deum
non
faciunt
fatis ?

sitionibus patet, eos officiis erga Deum non facere satis, qui solum *cultum mechanicum* Deo exhibent, in externis actibus sine animi attentione & consensu consistentem; qui solis precibus formulariis contenti sunt; qui pietatem politicam sine interna animi mutatione ad salutem sufficere putant. Huc pertinent quæque *superstitiosi*, *sortilegii*, *blasphemi*: item *tentatores* Dei, qui effectus supernaturales seu miracula expectant; exemplo sint, qui probationibus per aquam, ferrum candens, duellum ad eruendam veritatem aut innocentiam olim vsi sunt.

C A P V T II.

DE OFFICIIS HOMINIS ERGA

SE IPSVM.

§. IIO.

Quot-
plicia
officia
erga se
ipsum ?

Hominis officia erga se ipsum triplicis sunt generis: alia nimirum ratione *animi*, alia ratione *corporis*, alia ratione *status externi*, ad quem pertinent opes, honor, fortuna. Sed quoniam duæ sunt animi facultates, patet alia iterum officia ratione *intellectus*, alia ratione *voluntatis* esse.

§. III.

Quod
genera-
le offi-
cium ?

Homo non solum ad conseruationem, sed etiam ad perfectionem sui, facultatumque suarum obligatur; homo enim ad illustrandam Dei gloriam obligatur (§. IOI.): nequit autem finem hunc assequi, nisi se conseruare, & perficere studeat; igitur se conseruare & perficere tenetur. §. I12.

§. 112.

Officia hominis erga intellectum sequentibus regulis continentur:

Quae
ratione
intellectus?

Off. 1. Perfice intellectum omnibus, quibus potes modis: cura acquirere ideas claras & distinctas, cognitiones item veras & certas, in primis circa *bonum & malum*, ut apparens a vero bono & malo rite discernas; neque enim sine hac intellectus cultura ceteris status tui officiis satisfacere poteris.

Off. 2. Eum in discendo constitue ordinem, ut necessaria vtilibus, & vtilia iucundis praeferas: hinc scientiae intellectum & voluntatem perficientes, principia religionis & cultus diuini ante discenda, quam artes ad decorum spectantes.

Off. 3. Cognitionem *intensiuam* praefer *extensivae*; prior nempe consistit in soliditate, altera in multitudine cognitionum: nemo autem dubitat, non tam referre, ut *multa* discamus, quam ut distincte & *solide* ea cognoscamus.

§. 113.

Actiones, ad quas homo erga voluntatem obligatur, sunt sequentes:

Quae
officia
erga
voluntatem?

Off. 1. Stude voluntatem tuam eo usque perficere, ut non nisi verum bonum appetat, & verum malum auerfetur.

Off. 2. Cura, ut in plurium bonorum delectu voluntas in maximum semper feratur.

Off. 3. Cura, ut appetitui sensitiuo & affectibus non obtemperes, nisi dum consenti-

unt cum rationali (§. 594. 599. Psych.); equidem appetitus sensitivus saepissime in bonum solum apparens fertur, & affectus voluntatem passim in transversum agunt.

§. 114.

An affectus & passionibus necessariae?

Atque hanc necessitatem compefcendi & refracnandi affectus cum omnes agnoscant, mirum sane videri debet, doctorum virorum complures sumfisse affectuum, passionumque patrociniũ, vt eas non modo bonas & utiles, sed etiam necessarias, vt nihil magni sine illis geri posse dicant; equidem haec non consentiunt cum iis, quae paulo ante, ex omnium mente, diximus.

§. 115.

Quae officia erga corpus?

Officia hominis erga corpus sunt sequentia:

Off.

1. Tuere vitam tuam, fuge contra omnia, quae illam tollere possunt; etenim Deus animam nostram cum hoc corpore copulavit, ad manifestandas infinitas suas perfectiones; igitur obligamur quoque ad eas manifestandas, & quidem tanto tempore, quanto Deus vult: vitae cursum autem vi abrumpere, aut gladio, veneno finire, aut neglecta cura abicere, est aduersari fini creationis. Ergo sicut in hanc vitam non nostra sponte venimus, ita rursus ex hoc domicilio corporis, quod tuendum nobis assignatum est, eiusdem iussu recedendum est, qui nos in hoc corpus induxit, tamdiu habitaturos, donec iubeat omitti. Lact.

Off. 2.

Off. 2. Cura, vt constante corporis valetudine & sanitate perfruaris; infirmitate enim & morbis corporis hominem in implendis status sui muneribus & officiis plurimum impediri, nemo ignorat.

Off. 3. Vtere omnibus ad vitam sanitatemque conseruandam mediis: vtere *cibo* & *potu* ad satisfaciendum necessitati corporis, ad restaurandas vires, ad tuendam valetudinem; non ad irritandam gulam, ad capiendam voluptatem: vtere *vestimentis* & *domicilio* ad propulsandas aëris iniurias: *labora*, non solum ad paranda necessaria quaelibet vitae sustendendae subsidia, sed etiam ad conseruandam corporis valetudinem, & integritatem animae, quae *otio* ad turpissimas quasque cupiditates ducitur.

Off. 4. Praecaue morbos corporis futuros, praesentes medicamentorum vsu propulsa.

§. 116.

Hinc patet, qui officiis suis circa curam ^{Qui} corporis non faciant satis, atque in legem ^{desunt} naturae peccent; nempe 1. qui violentas ^{his offi-} ^{ciis?} si-
bi ipsis manus inferunt, qui corpus mutilant,
qui temeraria vitae pericula adeunt: peccant 2. qui inedia aut intemperantia se con-
ficiunt; qui cibis & potibus sanitati noxiis,
vestimentis naturales corporis functiones
impedientibus vtuntur; qui laboribus nimis
vires frangunt, aut otio & mollitie ener-
uant; qui subtiliorem hodie *Epicureismum* se-
ctantur, solis voluptatibus studentes, om-
nem molestiam defugientes: peccant 3. qui

aptis ad recuperandam sanitatem & pellendos morbos mediis uti renuunt; qui malunt mori, quam grauiore in refecando putrido membro dolores subire &c.

§. 117.

Quae
officia
circa
opes?

Ad statum externum pertinent opes, honores, fortuna; & quidem circa opes officia hominis sunt sequentia:

Off. 1. Cura opes & facultates parare, paratas conseruare; equidem sunt haec apparatus rerum, quibus tum ad necessitatem, tum commoditatem, tum iucunditatem vitae indigemus. Sed

Off. 2. Para & conserua ita, ut simul impleas officia erga Deum & alios; media enim haec tantum sunt ad reddendum statum tuum perfectiorem, ut officia digniora facilius impleas.

§. 118.

Quid
honor,
dede-
cus?

Honor est aliorum de nostris perfectionibus iudicium;isque aut *verus*, si perfectiones sunt verae, aut *putatitius*, si perfectiones tantum sunt opinatae; prior ergo iudicio vero, alter erroneo nititur. *Dedecus* est aliorum de nostris imperfectionibus iudicium.

§. 119.

Quid
laus, vi-
tuperi-
um, ca-
lumnia?

Laus nihil aliud est, quam enumeratio perfectionum alterius: huic opponitur *vituperium*, seu enumeratio imperfectionum alterius, & *calumnia*, seu enumeratio vitiorum & imperfectionum, quibus alter non est obnoxius.

§. 120.

§. 120.

Obligatio hominis circa honorem sequentibus effatis continetur:

Off. 1. Sectare verum honorem, vita dedecus; h. e. fac ea, quae te dignum honore reddunt: vita ea, quae tibi dedecus conciliare possunt; equidem obligaris ad perfectiones acquirendas, & imperfectiones euitandas: sunt autem illae honoris, istae dedecoris fundamentum.

Off. 2. Fuge *ambitionem* seu studium honoris propter se ipsum, & *arrogantiam* seu studium honoris putativum; honor enim medium est modo ad maiores perfectiones obtinendas.

Off. 3. Quaere honorem ex *tuis* h. e. tuo labore partis perfectionibus: item apud prudentes laudatosque viros, non rudes improbosque.

Off. 4. Calumnias sermonibus scriptis, factis, aliisque mediis licitis refelle, si in praeiudicium tuum aut aliorum vergant.

§. 121.

Fortunae nomine intelligitur concursus Quid, & complicatio causarum, quae praevideri non potest ab eo, ad quem pertinet. Haec dicitur *secunda*, si finibus & perfectionibus nostris est conveniens: *adversa*, si iisdem est contraria.

§. 122.

Ratione fortunae sequens imple:

Off. Caue, *secunda* fortuna efferaris, *adversa* nimis deprimaris; cum enim concursus ille

ille caussarum ne quidem praevideri possit, multo minus imputari potest; neque ergo ratio vlla est, cur homo secunda in superbiam aut arrogantiam eleuetur, aduersa vero animum ipenitus abiiciat, atque nimis angatur; praesertim si vtriusque inconstantiam, quam quotidiana docet experientia, cogitet.

C A P V T III. DE OFFICIIS ERGA ALIOS.

§. 123.

Quis
ordo
tracta-
tionis?

Postquam officia hominis erga Deum & se ipsum exposuimus, officia erga alios breuiter pertractemus oportet; quod quidem eo ordine praestabimus, vt primum officia imperfecta, tum perfecta absoluta & hypothetica (§. 92. 93.) explicemus.

§. 124.

Qua
ratione
amandi
reliqui
homi-
nes?

Homo hominem tenetur amare non minus, quam se ipsum; equidem 1. ea naturae humanae est imbecillitas, vt nemo sibi solus sufficiat; neque ergo perficere se quisquam potest, nisi aliorum simul perfectiones promoueantur; igitur quisque promouendis aliorum perfectionibus studere obligatur: in qua voluntatis propensione amor consistit. Sed 2. Deus omnes homines eadem conditione nasci fecit, iisdem facultatibus omnes ornauit, ad eundem finem omnes condidit; igitur aequae bene vni consultum voluit, ac alteri; ergo homo hominem tenetur amare, non minus nec magis, quam se ipsum.

§. 125.

§. 125.

Fundamentum ergo generale omnium Quod
erga alios officiorum est sequens propositio: funda-
quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris: quod vis ti- mentum
bi ab alio fieri, id alteri feceris; aut idem aliis amoris
verbis: *perfice aliorum internum externumque sta-* aliorum
tum, quantum potes; propositio vera, & rudissi- homi-
mis etiam ingeniis cognita. num?

§. 126.

Officia, quae homo cuilibet alteri prae- Quae
stare tenetur, sequentibus enunciatis conti- officia
nentur: erga
alios?

Off. 1. Prosequere omnes homines *amore uni-*
uersali, quo non modo bona iis quaelibet
exoptes, sed etiam praestes, quantum in
te est: cole quoque amoris huius comi-
tes, humanitatem, candorem, comitatem
&c. caue odium, inhumanitatem, inuidi-
am &c.

Off. 2. Perfice aliorum *intellectum*, vera boni
malique cognitione imbue, errores & prae-
iudicia dissipa: perfice *voluntatem* aliorum,
monitis, consiliis, atque praecipue exem-
plo: caue omnia, quae has facultates im-
perfectiores reddere possunt; vt sunt prau-
i sermones, actiones &c.

Off. 3. Tuere vitam, corpus, sanitatem a-
liorum: caue alieno sanguine manus pol-
luere, corpus laedere, valetudinem labe-
factare, vires atterere quibuscumque mo-
dis, ebrietate, voluptatibus.

Off. 4. Caue in alterius opes & facultates in-
uo-

uolare: cura, damnum alteri, si quod intulisti, resarcire.

Off. 5. Stude conseruare existimationem & honorem alterius, defende a calumniis, admissos errores excusa.

§. 127.

Qui
contra
vniuer-
salem
amorem
pec-
cant?

Peccant, qui se ipsos occidunt, praeter superius (§. 116.) allata officia, etiam contra vniuersalem hominum amorem; etenim officio aliorum perfectiones promouendi finem faciunt ante, quam legislator eos obligatione liberauerit. Vnde patet, dogmata moralia *Stoicorum* non eam mereri laudem, quae illis passim tribuitur: nempe omne illorum studium tendebat ad propriam cuiusque beatitudinem augendam; vnde & ei, qui grauissimis & ineuitabilibus premeretur malis, autochiriam licitam dicebant; nulla habita ratione felicitatis aliorum promouendae.

§. 128.

Qui
praete-
rea?

Peccant contra vniuersalem omnium hominum amorem, qui *egoismum* *moralem* & *solipsismum* profitentur: est hoc genus hominum, qui se solos amant, qui sua solum commoda quaerunt, statumque suum externum perfectiorem reddere & optant & laborant, insuper habentes, siue id cum detrimento reliquorum coniunctum sit, siue minus.

§. 129.

Quae
officia
erga

Officia erga amicos & inimicos sequentibus continentur regulis:

Off. 1.

Off. 1. Amicis non solum amorem, sed & ^{amicos} gratitudinem exhibe; cum enim amici non & ini- modo communia erga nos seruent officia, ^{micos ?} verum aliis praeterea modis commoda nostra promoueant nobisque benefaciant, patet nos illis, praeter amorem vniuersalem omnibus debitum, gratitudinem quoque debere.

Off. 2. Inimicis omnia illa praesta officia, quae hominibus generatim debes; non igitur laedendi vlllo modo inimici, neque odio habendi; imo illatae nobis iniuriae remittendae, omne studium vindictae abiiciendum, atque adeo sincere amandi sunt: quod posterius etsi difficile videatur, non tamen supra vires humanas est; agnouerunt hoc officium lumine naturali complures veterum ethnicorum philosophorum, atque impleuerunt nonnulli etiam, vt Aristides, Socrates.

Off. 3. Tuere vitam, opes, honorem contra inimicos, sed ea cautione, vt inimicus vel nullo vel leuissimo afficiatur damno.

§. 130.

Lege naturae vti licet *moderaminae incul-* ^{Quan-}
patae tutelae aduersus hostem, h. e. defendere ^{do licet}
licet vitam cum nece violenti aggressoris, ^{mode-}
quando aliud medium non suppetit; equi- ^{ramine}
dem r. alterum amare non minus, quam ^{ineulpa-}
te ipsum teneris, nequaquam vero magis ^{rae tu-}
quam te ipsum; igitur te praeferre alteri li- ^{tela-}
cet, si omnia sint paria: sunt autem omnia ^{vti ?}
paria, si aut tibi aut alteri pereundum est,
&

& dum medium aliud non suppetit; ergo vitam tuam cum nece alterius defendere licet. At verò 2. hoc ipso patet, non licere, si aliud medium suppetat; vt si fuga aut laesione aggressoris vitam tuam seruare possis: nempe tueri tua debes cum leuissimo alterius damno (§. 129. Off. 3.

§. 131.

Quando non licet?

Patet simul hoc iure vt non licere contra violentum aggressorem bonorum naturae ac fortunae, puta opum, honoris & famae; equidem vita bonum est, cui nullum aliud comparari potest; est ergo illius amissio quoque malum omni alio maius.

C A P V T IV.

DE OFFICIIS HOMINIS RATIO.

NE DOMINII.

§. 132.

Quid communio bonorum & dominium?

Communio bonorum est ille status hominum, quo multi aut omnes rem quampiam in proprios vsus adhibendi ius habent: *dominium* contra est ius vtendi re aliqua, vt alii ab eiusdem vsu excludantur: & *dominus* dicitur, cui hoc ius competit.

§. 133.

An iustum fuit, dominium introducere?

Recedere a communione bonorum necesse fuit; equidem ad communionem bonorum opus esset, vt omnia vitae necessaria saltem suppetere singulis: id vero obtinere non potuit, postquam humanum genus au-

augeri & in immensum excrecere, postquam praeterea mutuus hominum amor candorque proscribi coepit, postquam multi otio torpentes diligentiorum fructus vi suos facere ausi sunt; igitur proprietates seu dominium introducendum necessario fuit.

§. 134.

Quoniam necessitas constituere dominia rerum coegit, ne cuiquam scilicet deessent necessaria ad viuendum & se perficiendum subsidia; facile patet, dominium circa illas res non dari, quae sunt inexhausti usus, & magna copia haberi possunt; hinc aer, aqua, solum, item volucres & ferae in quibusdam regionibus, sunt in communione.

§. 135.

Axioma & fundamentum omnium officiorum ratione dominii est sequens: *suum cuique tribuendum*; ex quo cetera tamquam corollaria sponte fluunt.

§. 136.

Officia speciatim circa dominium rerum sequentia sunt:

Off. 1. Neminem in dominio rerum suarum turba; laeditur enim hac ratione ius alterius.

Off. 2. Abstine a furtis, rapinis, fraudibus; committit primum, qui rem alienam inscio & inuito domino aufert; secundum, qui violente aufert; tertium, qui verbis aut factis dolosis dominum re sua emungit.

D

Qui-

Quibus casibus laeorem ad restitutionem aut satisfactionem obligari patet.

Off. 3. Rem alienam, quacumque ratione ad te peruenientem, restitue domino.

Off. 4. Vtere rebus tuis, non abutere; fit prius, conuertendo eas in propriam & aliorum vtilitatem: alterum, conuertendo eas in proprium aut aliorum damnum.

§. 137.

An licita
dominii
translatio?

Transferre dominia rerum non modo licitum est, sed etiam necessarium; equidem fieri non potest, vt singuli hominum omnibus ad vitae necessitatem & commoditatem subsidiis semper instructi sint; patet igitur necesse esse, vt alter alteri interdum de suo aliquid impertiatur, & hic vicissim dominium aliorum bonorum in priorem transferat, quo singulis consultum sit. Translatio haec bonorum *alienatio* rerum dicitur.

§. 138.

Qui
modi
alienationis?

Fit haec translatio dominiorum duobus modis: *permutatione* & *donatione*. Permutatio est datio rei nostrae pro re alterius: donatio est translatio dominii in alterum gratis, seu ex liberalitate.

§. 139.

Quod
requiritur
alienationis?

Quoniam in permutationibus rerum esse seruandam aequalitatem patet, singulis rebus *pretium* aliquod, iuxta prudentem hominum aestimationem, statuendum iam inde a primis temporibus fuit. Verum hoc loco rerum

no-

nomine veniunt etiam *operae & labores* illorum, qui rebus permutandis carent; unde & his laboribus pretium congruum constituendum erat, quod proprie *mercedem* dicimus.

§. 140.

Equidem in paucorum hominum societate permutatio ad transferenda dominia sufficere poterat: at vero non poterat, postquam genus humanum in immensum excrevit numerum; cogitandum igitur erat de materia aliqua, quae esset *communis mensura* pretii omnium rerum: elegerunt maiores nostri eum in finem metalla, praecipue aurum & argentum, quippe plurimis aliis rariora & durabilia corpora, atque *pecuniam* vocarunt: haec porro si certis notis sit insignita, *moneta* nominatur.

§. 141.

Lege naturae ad largiendas egentibus *eleemosynas* obligantur, qui *superflua* habent; equidem ad statum alterius perfectiorem reddendum lege naturae obligatur, qui id sine graui suo incommodo potest: possunt vero ii, qui *superflua* habent, h. e. qui praeter necessaria ad vitam statui suo conformiter degendam, alia praeterea bona possident; igitur isti largiri egentibus *eleemosynas* lege naturae tenentur.

§. 142.

Notandum vero hoc loco: 1. necessaria- Quae
riorum nomine non venire, quae in *luxum* circa

illas
caute-
lae?

& vanitatem impenduntur; haec enim merito inter superflua referuntur: 2. inter *egentes* non cenferi illos, qui ipsi sibi de victu, vestitu, aliisque vitae necessitatibus prospicere possunt, sed ex ignauia nolunt.

CAPVT V. DE OFFICIIS HOMINIS CIRCA SERMONEM.

§. 143.

Quid
men-
tem de-
clarare,
loqui,
sermo?

Qui cogitationem aut volitionem suam alteri actione aliqua externa manifestat, is *mentem suam declarare*: qui id sonis articulat, latis praestat, *loqui* dicitur. *Sermo* est apta coniunctio sonorum articulorum ad clare & distincte declarandam aliis nostram mentem.

§. 144.

Qui
finis &
vsum
sermo-
nis?

Ex sermonis definitione iam patet, quo fine & ad quem vsum is hominibus concessus sit, nempe vt sensa animi nostri cum aliis communicare possimus, ad subueniendum tum nostris tum aliorum necessitatibus; non licet igitur vti sermone ad inuoluenta aut occultanda animi nostri sensa: qua ratione alios fallimus, ac proinde quoque laedimus.

§. 145.

Quotu-
plex
sermo
ratione
obiecti
& men-
tis?

Sermo aut conformis est *obiecto* aut difforsmis; priore casu *logice verus*, altero *logice falsus* est. Sermo praeterea aut conformis aut difforsmis est *menti* loquentis; prior moraliter verus seu *veriloquium*, alter moraliter falsus seu *mendacium* dicitur.

§. 146.

§. 146.

Mentiri est aliter loqui, quam cogites; Quid & *mendacium* proprie est locutio contra mentem; cum quo semper necessario coniuncta est voluntas occultandi mentem nostram, & proinde fallendi alterum. *Mendacium* ex fine suo est: aut *perniciosum*, quod in detrimentum alterius vergit: aut *officiosum*, quod ad proprium vel alterius commodum dirigitur: aut *iocosum*, quod delectationis causa confingitur.

§. 147.

Omnis locutio contra mentem est iure naturae prohibita, proinde & *mendacium* quoduis illicitum; sermo enim ad manifestanda animi nostri sensa nobis concessus est (§. 144.); igitur eo uti ad oppositum finem, h. e. ad occultanda aliis animi nostri sensa, est iure naturae prohibitum (§. 100.); contra mentem loqui autem semper est uti sermone ad occultanda aliis animi nostri sensa; igitur loqui contra mentem seu mentiri semper iure naturae est prohibitum.

§. 148.

Quoniam omne *mendacium* est actio natura sua mala: actio autem natura sua mala numquam euadere potest bona, quacumque intentione suscipiatur (§. 24.); patet *mendacium* etiam ea intentione susceptum, ut nostram aut alterius utilitatem & perfectionem promoueamus, illicitum esse: siquidem semper adest voluntas mentem suam occultandi (§. 146.).

§. 149.

Quid
restri-
ctio in-
terna,
exter-
na, ae-
quiuo-
catio?

Per *restrictiones internas*, seu *pure mentales* intelliguntur sermones diffformes menti loquentis, prout proferuntur: at veraces, si voces in mente retentae adiciantur; vt si interrogatus, an certum hominem viderit, quem reuera vidit, neget, subintelligendo *elapso anno*. *Restrictiones externae* seu *non pure mentales* sunt sermones, quorum verum sensum acutus auditor ex adiunctis aut signis externis deprehendere potest, etsi hic sensus ex solis verbis non sit obuius. *Aequiuocationes*, quae restrictionum externarum sunt species, sunt sermones, qui plures diuersos admittunt sensus.

§. 150.

An vni-
quam
licitae?

Iure naturae restrictiones seu *pure mentales*, seu *non pure mentales*, seu *aequiuocationes* sunt illicitae; equidem omnibus his casibus in loquente adest voluntas mentem suam occultandi, quod fini sermonis aduersatur.

§. 151.

Quae
officia
circa
sermo-
nem?

Officia circa sermonem sunt sequentia:

Off. 1. Loquere, quoties id illustratio gloriae diuinae, aut tui & aliorum perfectionis studium exigit: *tace*, quoties oppositum euenire ex sermone tuo, prudenter iudicare potes.

Off. 2. Caue semper loquaris, quoties se occasio offert; sed cura, vt quoties loqueris, sermo menti tuae sit conformis.

Off.

Off. 3. Abstine a restrictionibus internis & externis non minus, quam a mendaciis?

Off. 4. Abstine a sermonibus aequiuocis, quibus alter in errorem induci potest: & si alterum falli quocumque sermone intelligis, aliis verbis haud dubiis mentem declara.

§. 152.

Contestationes sunt certae verborum formulae, quibus alios de sinceritate & veracitate nostra convincere volumus; vt: ita me Deus adiuuet. *Iusiurandum* seu iuramentum est contestatio, qua ad vindictam diuinam sub conditione mendacii prouocamus; finis ergo iurantis est assertioni aut promissioni suae maiorem fidem conciliare.

§. 153.

Quoniam iurans ad vindictam diuinam prouocat, patet iusiurandum deferri non posse atheo, aut homini, qui prouidentiam Dei negat; siquidem omnipotentia, omniscientia, & iustitia Dei, ceu fundamentis iusiurandum nititur. Patet igitur quoque iusiurandum esse actum religionis.

§. 154.

Obligationes circa iusiurandum sunt sequentes:

Off. I. Praesta iusiurandum legitime delatum in causis grauib: omitte in rebus leuib: equidem ad manifestandam & confirmandam veritatem obligaris;

igiur, cum aliud medium non suppetit, etiam ad iusiurandum: verum id praestare, vbi res grauis non vrget, vetat reuerentia erga Deum; indignum omnino est, in confirmationem cuiusque dicti ad vindictam diuinam prouocare.

Off. 2. Caue *periurium* committas, h. e. iusiurandum praestes pro confirmando mendacio, aut confirmanda promissione, quam serio implere non cogitas; equidem ad euitandum mendacium obligaris; multo igitur magis ad euitandum periurium.

Off. 3. Serua promissionem de rebus licitis, quam iureiurando firmasti: abstine ab implenda de rebus illicitis; quae enim legi aduersantur, nec promitti nec praestari possunt.

C A P V T VI.

DE PACTIS ET CONTRACTIBVS.

§. 155.

Quid *Promissio* est oratio, qua quis se facturum aut omissurum aliquid in alterius gratiam *promissio, pactum, & quotu-plex?* declarat. *Pactum* est promissio acceptata; vt proinde intelligas consensum vtriusque requiri ad pactum. Promissio & acceptatio eiusmodi porro vel ab vno tantum fit, vel ab utroque in vicem: primo casu pactum *unilaterale*, secundo *bilaterale* dicitur.

§. 156.

Quae *Circa promissiones & pacta sequentes officia notandae sunt regulae:*

Off. 1.

Off. 1. Promissiones faciendae & pacta ineunda nec moraliter nec physice sint impossibilia, h. e. nec cum legibus, nec cum visionibus pugnent; primum enim aduersatur obligationibus naturalibus, alterum in se contradictorium est.

Off. 2. Promissiones & pacta licita sunt seruanda, illicita non item; ad euitanda enim mendacia & sectandam veracitatem obligatio naturalis est: sed ipsa haec obligatio tantum ad bonas actiones committendas pertinet.

Off. 3. In pactis praecipue vtendum verbis claris, abstinendum omni restrictione aut aequiuocatione.

§. 157.

Quoniam pactum mutuo duorum consensu fit, patet id mutuo consensu iterum dissolui posse, non autem vnus solum voluntate: nisi forte ex dissolutione aliquid eueniat, aliis quibuscumque legibus aduersum.

§. 158.

Contractus dicuntur pacta, quae circa translationem dominii versantur; nituntur proinde etiam mutuo consensu, quo fiunt & dissoluuntur: atque sunt officia circa illos eadem, quae circa pacta (§. 156.).

§. 159.

Emtio venditio est contractus, quo quis pro determinata mutuo consensu pecuniae quantitate, rei suae dominium in alterum transfert.

Officium generale est, vt neque emtor venditorem, neque venditor emtorem damno afficiat; peccant ergo, qui dolo vitia rei occultant.

§. 160.

Quid
com-
moda-
tum,
precari-
um?

Commodatum est contractus, quo alteri vsus rei non fungibilis, seu vsu non consumptibilis, ad certum tempus conceditur; vt equi, aedium. Quodsi tempus non sit determinatum, sed in beneplacito concedentis, *precarium* dicitur.

§. 161.

Quae
obliga-
tiones?

Ex natura huius contractus sequentes fluunt obligationes: 1. *Commodatarius*, seu qui rem commodato accepit, non potest re aliter & longiore tempore vti, quam concessum est; igitur constituto tempore eam integram & illaesam restituere debet: 2. commodatario non licet rem vendere, aut alteri alicui vtendam dare.

§. 162.

Quid
mutu-
um,
credi-
tor, de-
bitor?

Mutuum est contractus, quo alicui vsus rei fungibilis, seu vsu consumptibilis v. g. frumenti, pecuniae &c. conceditur. Speciatim, qui pecuniam mutuam dat, *creditor*: qui mutuam accipit, *debitor* dicitur. Officia ex definitione patent.

§. 163.

Quae
credi-
tori at-
tenden-
da?

Prudentia suadet, vt creditor ante, quam pecuniam mutuam det, sequentia duo perspecta habeat: 1. debitorem posse reddere, quod debet, seu esse soluendo: 2. esse pa-

paratum reddere, seu esse virum bonae fidei; de certis igitur documentis curet, quibus de pecunia caueatur, ne periculo se exponat, illam amittendi.

§. 164.

Cautionum, quibus creditor securus redditur, sequentia sunt genera: 1. *obligatio*, qua debitor litteris scriptis quantitatem, modum & tempus reddendae pecuniae proficitur: 2. *pignus*, seu res mobiles, puta: vascula argentea, vestes, libri &c. creditori in securitatem traditae: 3. *hypotheca*, seu res immobiles, aedes, agri, horti &c. in securitatem assignatae: 4. *fideiussor*, seu is, qui se constituto die soluturum promittit, si debitor id facere omiserit.

Quae
cautio-
num
genera?

§. 165.

Vsura est emolumentum, quod quis sibi ex pecunia mutuo data stipulatur: *foenoris* nomine veniunt passim immodicae vsurae.

Quid
vsura,
foenus?

§. 166.

Lege naturae vsurae certis casibus sunt licitae, aliis illicitae; etenim 1. quando creditor par aut maius lucrum ex pecunia mutuo data habuisset, quo debitor locupletior euadit: patet aequum esse, ut ille quoque in partem lucri admittatur. At vero 2. quando creditor nullos ex pecunia fructus percepisset, & debitor secus necessariis caret: patet perinde iniquum esse, ut vsurae extorqueantur.

An ali-
quando
licitae?

§. 167.

§. 167.

Quanta- Quantae licitae sint vsurae, definiri spe-
tae sunt ciatim non potest : generatim vero ita at-
licitae ? temperandae sunt , vt eas debitor soluere
possit, saluo prius fructu, qui eius vitae to-
lerandae sufficit,

§. 168.

Quid *Locatio conductio* est contractus, quo quis
locatio rei suae vsum aut operas alteri pro certa pe-
condu- cuniae quantitate concedit.
ctio ?

§. 169.

Quae Regulae circa hunc contractum sequen-
obliga- tes sunt notandae: 1. locator debet vsum
tiones ? rei vel operam per definitum tempus prae-
stare & conseruare: 2. conductor recte vti
re tenetur , & pactam mercedem locatori
tribuere: 3. potest conductor vsum suum
alteri concedere, seu sublocare.

§. 170.

Quid *Depositum* est contractus, quo quis rem
deposi- alteri custodiendam tradit: qui rem custodi-
tum, endam suscipit, *depositarius* dicitur.
deposi-
tarius ?

§. 171.

Quae Depositarius ad sequentia circa deposi-
obliga- tum obligatur: 1. congrua vtatur diligentia
tiones ? ad rem custodiendam: 2. depositum nec alie-
net, nec eo vtatur: 3. damnum culpa sua
rebus depositis illatum compenset.

CAPVT VII. DE STATV SOCIETATIS.

§. 172.

Societas est pactum duorum aut plurium, ^{Quid} boni communis coniunctis viribus pro- ^{focie-} mouendi gratia, initum. Patet hinc, ad fo- ^{tas?} cietatem tria requiri: 1. communem aliquem finem seu *bonum*: 2. vnionem *voluntatum* ad hunc finem tendentium: 3. vnionem *virium* seu mutuum adiutorium.

§. 173.

Societates iniri non possunt, quae iuri Quae naturalis aduersantur; equidem societates ^{focie-} sunt pacta: nequeunt vero pacta fieri cir- ^{tates} ca res illicitas (§. 156.); neque ergo fo- ^{illici-} cietates eiusmodi iniri: hinc, si initae sunt, ^{tatae?} potest, imo tenetur focus ab iis recedere; vt sunt societates priuatae in aliorum aut boni publici detrimentum initae.

§. 174.

Quoniam pacta licita sunt seruanda (§. 156.), patet 1. focium non posse deferere ^{Qua-} societatem licitam cum damno ceterorum, ^{do licet} etsi illi damnosa sit: sed patet 2. deferere ^{focia-} posse, si ex eius recessu nil detrimenti fo- ^{tem de-} cietati accadat; accadat vero illi, si in ea- ^{ferere?} dem permanferit.

§. 175.

Ex societatis definitione lex generalis Quae fluit: *fac ea, quae salutem societatis promouent*: ^{officia} *omitte, quae eam impediunt*: vnde porro sequen- ^{focio-} tia promanant sociorum officia: ^{rum?} Off.

Off. 1. Sociorum est bonum commune iunctis viribus promouere & omne malum impedire.

Off. 2. Sociorum est, socium bonum commune negligentem, vel damnum inferentem corrigere, aut a societate omnino remouere.

Off. 3. Socii, qui damnum negligentia aut malitia intulit, est, damnum refarcire.

§. 176.

Quotuplices societates? Societates sunt aut *simplices* aut *compositae*: simplices, quae ex singulis personis; compositae, quae ex aliis societatibus constant. Prioris generis sunt: *societas coniugalis*, *paterna & berilis*; alterius generis: *familia* seu *domus*, & *respublica*.

§. 177.

Quid societas coniugalis? Societas *coniugalis* seu *matrimonium* est societas simplex inter personas diuersi sexus procreandae & educandae sobolis causa inita. Qui societatem ineunt, *coniuges* dicuntur.

§. 178.

An obligatio matrimonium ineundi? Obligatio matrimonium contrahendi re late ad totum genus humanum datur: non item respectu singulorum hominum; nempe Deus genus humanum vti condidit, ita conseruari quoque & crescere voluit, ad manifestandas suas perfectiones (§. 770. Theol.); qui finis sine matrimonio obtineri nequit: at vero conseruari & crescere genus humanum potest, tametsi non singuli homines matrimonium contrahant: atque gloria diuina interdum saltem aequè bene manifestatur

statut a personis, quae societatem coniugalem non inierunt.

§. 179.

Sponsalium nomine intelligitur pactum de matrimonio ineundo; ex cuiusmodi pacto sequentes obligationes nasci patet:

Off. 1. Sponsus & sponsa non modo obligantur, sed cogi etiam ad ineundas nuptias possunt.

Off. 2. Sponsalia priora posterioribus derogant.

Off. 3. Sponsalia mutuo sponforum consensu dissolui possunt: patent haec ex natura pacti.

§. 180.

Ex natura matrimonii sequentia coniugum officia speciatim fluunt:

Off. 1. Coniuges mutuo ad *fidem intemeratam* obligantur, quae omnem in alios excludat affectum.

Off. 2. Obligantur ad solidum & *constantem amorem*, qui neque cum aetate, neque cum fortunis, neque cum aliis bonis desinat.

Off. 3. Obligantur ad *mutuum adiutorium*, quo onera communibus humeris ferant, auxilium in arduis, solatium in aduersis sibi mutuo praestent.

§. 181.

Societas *paterna* est societas simplex inter parentes & liberos, educationis horum gratia, subsistens.

§. 182.

§. 182.

Quis
huius
societa-
tis au-
ctor?

Quoniam liberos conseruari Deus, & necessariis ad conseruationem subsidiis iuuari voluit: id vero praestari facilius non potest, quam a parentibus; iure Deus ipse auctor societatis paternae habetur, qui eum in finem parentibus tenerrimum liberorum amorem indidit.

§. 183.

Quid
patria
pote-
stas?

Finis huius societatis est liberorum educatio; igitur parentibus ius aliquod competere debet in personas, res & actiones liberorum, qui ob imbecillas vires necdum ipsi res suas curare, neque actiones ad legem naturae conformare possunt: ius hoc parentum, actiones liberorum determinandi, *patria potestas* dicitur.

§. 184.

An pa-
renti-
bus ius
vitae &
necis
compe-
tit?

Non competit parentibus ius vitae & necis in liberos; equidem patria potestas parentibus solum ad finem debitae educationis concessa intelligitur; non igitur ea uti possunt ad finem educationi contrarium, puta ad destructionem aut interitum liberorum.

§. 185.

Quae
officia
paren-
tum?

Ex notione educationis sequentia fluunt officia parentum erga liberos:

Off. 1. Obligantur parentes iure naturae ad prouidendum liberis de *victu, vestitu* & aliis vitae tolerandae subsidiis.

Off. 2. Obligantur ad perficiendum *intellectum* & *voluntatem*, non modo instruendo, hortando,

tando, puniendo &c. sed & praecipue exemplis: obligantur contra ad omittenda, quae statum internum liberorum imperfectiorem reddere possunt.

Off. 3. Obligantur liberos ad *certum vitae genus* destinare, & praeparare: vt ipsi aliquando sibi de vitae necessitatibus prospicere possint. Atque his tribus *educatio* continetur.

Off. 4. Obligantur parentes, qui ipsi his officiis suis satisfacere nolunt aut nequeunt, vt alias personas, sed tanto negotio pares, feligant & praeficiant.

§. 186.

Liberorum officia sunt, quae sequuntur: Quae

Off. 1. Liberi parentibus omnia communia ^{liberorum} erga alios officia exhibere debent, vt sunt ^{rum} *sincerus amor & gratitudo*. officia ?

Off. 2. Liberi parentibus praeterea debent *reuerentiam & timorem filialem*.

Off. 3. Liberi parentibus etiam *obedientiam* debent, hoc ipso, quod sint sub patria potestate.

§. 187.

Liberi sub patria potestate sunt, quam diu ipsi sibi de vitae necessariis prospicere, & actiones ad legem naturalem dirigere nequeunt; igitur opposito casu, attenta sola lege naturae, illa continuo cessat. Huic, qui adhuc subsunt, *minorennnes*: qui ex ea euaserunt, *maiorennnes* dicuntur.

§. 188.

Cum morte parentum patria potestas An cum non etiam expirat: siquidem cum morte non paren-

E

cessat

cum cessat semper finis patriae potestatis : igitur
morte? illa in alios transferri potest & debet, qui
curam liberorum educandorum gerant. Isti-
us generis personae *tutores*, eorum curae
commisſi, *pupilli* dicuntur.

§. 189.

Quae
tutoris
iura?

Siquidem tutores parentum loco sunt,
patet pupillos illis eadem officia debere,
quae parentibus debent: succedunt item in
iura parentum; illud si excipias, quod alie-
nare bona cum damno pupilli non possunt,
atque ad damnum sua culpa datum refarcien-
dum tenentur; administratores enim, non
domini, bonorum temporalium pupilli sunt.

§. 190.

Quid
societas
herilis,
seruus,
herus?

Societas herilis est societas simplex, quam
quis cum altero ea conditione init, vt hic re-
quisita ad vitae necessitatem praestet, suasque
operas ad certos vsus adhibeat. Persona o-
peras suas collocans *seruus*, necessaria prae-
stans *herus* dicitur.

§. 191.

An
confor-
mis legi
natu-
rae?

Societas herilis iuri naturae non aduer-
satur; equidem nemo obligatur, ad submini-
stranda gratis vitae subsidia alteri, quamdiu
sibi ea quibuscumque licitis mediis procura-
re potest: potest autem eiusmodi persona
sibi procurare locatione operarum suarum;
igitur conuenit iuri naturae, vt pactum ea
conditione ineat.

§. 192.

Quae
officia
serui?

Officium serui in eo consistit, vt non mo-
do obedientiam hero exhibeat, sed etiam a-
morem & reuerentiam; obligatur igitur ad
ope-

operas ex pacto praestandas, ad commodam heri quaerenda, ad damnum dolo aut culpa datum resarciendum, ad permanendum in societate pacto tempore. Sed hoc ipso ius competit heri exigendi operas licitas, seruum seque compellendi, discolum coercendi, puniendi.

§. 193.

Officium heri est, ut seruo necessaria ad Quae vitam vel statutam mercedem praestet, ut officia curam eius gerat, ut ei ceu socio prae aliis heri? amorem vniuersalem impendat, ut ei indulgeat, ut operas illicitas non exigat; cum pactum circa res illicitas iniri nequeat (§. 156.).

§. 194.

Aliud adhuc societatis herilis est genus, Quae dum quis victus bello in victoris seruitutem alia sero redigitur, quia aliter satisfacere laeso viuitus? etori nequit. Serui eiusmodi *mancipia* dicuntur, quibus dominus, tamquam re sua, quocumque modo vti potest; dummodo usus legi naturali non aduersetur.

§. 195.

Familiae seu domus nomine venit societas ex coniugali, paterna & herili, aut saltem familia duabus harum composita. Coniuges pater & materfamilias, liberi & serui domestici dicuntur. seu domus?

§. 196.

Siquidem pater & materfamilias ius in Quae liberos & seruos habent, patet illos esse familiam capitales, & imperantes; competit ergo potestas illis

fami-
liae?

illis quoque ius, singulorum actiones ad bonum huius societatis dirigendi, leges statuendi, mutandi, abrogandi; ius adigendi singulos ad officia sua praestanda, exigendi rationem actionum, & quae cum his connexa sunt. At vero hoc ius non competit filiis familias.

§. 197.

Quae
causae
consti-
tuendi
rempu-
blicam?

Quoniam singulae familiae de requisitis ad vitae necessitatem & commoditatem sibi prospicere non poterant: patet necesse fuisse, ut plures familiae in maiorem societatem coalescerent; vnde orti sunt *pagi*, *vici*, *vrbes*. At vero quoniam hae societates adhuc partim commune bonum satis promouere, partim se contra hostiles aliorum insultus tueri non poterant, plures pagi, vici, vrbes societatem inter se constituere debebant: atque maior eiusmodi hominum societas generatim *respublica* vel *ciuitas* adpellatur, de qua tractare ad politicam pertinet.

FINIS IVRIS NATVRAE.

